

Egy fotó fekszik előttem az asztalon. Egy házilag előhívott, fekete-fehér kép. A képen tűzfalak és háztető, a szomszéd ház udvarába épp belátni. Gangok, körfolyosók részletei. Az ég alja szinte teljesen fehér, felfelé egyenletesen szürkül. A kép jobb szélén

fekete folt. Nem tudni, hogy valami előhívási hiba-e, vagy esetleg tényleg ennyire sötétben van az a terület, ami a kép készítőjéhez a legközelebb van. A kép készítője egyébként Szijj Ferenc,

Gyórfy Ákos 79

„RÉSZLET A TÁGABB ZŰRZAVARBÓL”

Szijj Ferenc: *Agyag és kátrány*

akitől még 2007-ben, a *Kenyércédulák* megjelenésének évében kaptam ezt a fotót, a könyvvel együtt. Balról kissé a házak közé türemkedik az ismerős semmi, jobbról elkoszolja a papír szélét az ismeretlen valami – írja valahol Szijj, és mintha erről a képről beszélne. Az ismerős semmi és az ismeretlen valami, ami két oldalról satuba fogja a látványt.

A fotó feltűnően hasonlít Szijj legutóbbi, *Agyag és kátrány* című kötetének borítóképéhez. Ami nem csoda, hisz a kötet borítója is Szijj fotójának felhasználásával készült. A különbség pusztán annyi, hogy a borítón látható kép jóval elmosódottabb, mint ez itt előttem, az asztalon. Tudható, hogy az előttem fekvő képen (és a borító fotóján is alighanem) Budapest nyolcadik kerületének egy részlete látható. Józsefvárosi látkép egy gangról fényképezve. Néhány évvel ezelőtt előfordult olykor, hogy a szerzővel kávéztunk és cigarettáztunk a lakásuk előtti gangon, ahonnan szépen ráláttunk a roncs-telepnek használt belső udvarra, a távolabbi tűzfalakra, az antennákkal és omladozó kéményekkel teletűzdelt háztetőkre. Nem vagyok budapesti, bár egy keveset éltem ott, de őszintén szólva az efféle látványok mindig megérintettek valamiért. Nem tudnám megmondani, miért, de otthon érzem magam ilyenkor. Holott semmit nem kívánok kevésbé, mint hogy egy tűzfalakra néző szoba-konyhában éljek. És mégis, ennek ellenére az otthonosság.

Szijj új kötete, az *Agyag és kátrány* négy évvel a válogatott verseket tartalmazó *A nereidák délutánja* című könyve után jelent meg. Ez a könyv sorrendben a hatodik verseskötete. Szijj költészete engem már régen megvett magának, ezt előre bocsátom. *A lassú élet titka* (1990), *A nagy salakmező* (1997) és a *Kéregtorony* (2001) fontos, emlékezetes olvasmányaim voltak az elmúlt években. Nem beszélve a *Kenyércédulákról* (2007) és a már említett, összegző *A nereidák délutánjáról* (2010).

Szijj az írás mellett fotózik is, esetenként lyukkamerával készít képeket, amely képekkel aztán egyik-másik kötetét illusztrálta is. *A nagy salakmezőben* és a *Kéregtoronyban* láthatjuk a fotóit, illetve a fotói alapján készült

rajzait. Ezek a fotók és rajzok érzékletesen képezik le a Szijj-féle versvilágot, valójában nem is illusztrációk, sokkal inkább magukban is megálló műalkotások. Az látható rajtuk, amiről Szijj lassan harminc éve beszél. De mi az, amiről lassan harminc éve beszél? Ez az, amire nem könnyű válaszolni, talán nem is kell, talán nem is lehet.

Az új kötetben a korábbinál nagyobb hangsúlyt kapnak a fények, a fények tulajdonságai. A fényképezés mint a világ megragadásának egyik eszköze. Noha maga a téma egyáltalán nem új Szijj életművében, az *Agyag és kátrány* e tekintetben mégis újat hoz ebben a költészetben. Amely költészetet gyakran éri a vád, mely szerint túlságosan körmönfont és semmitmondó, szándékosan túlbonyolított. Hogy egyszerűen nem érteni, miről beszél, miről akar beszélni ezeknek a nehezen felfejthető szövegeknek a narrátora.

Tagadhatatlan, hogy Szijj költészetének egyedisége és ereje nehezen nyílik meg első olvasatra. Különösen igaz ez erre az új kötetre, amiben szép számmal találhatók kifejezetten hosszú versek is. Többszöri elolvasást, újraolvasást kívánnak ezek a szövegek. Olyan ez, mint egy kép előtt állni sokáig, egy fényképet nézni hosszasan egyfajta meditációként. A figyelem, a koncentrált belefeledkezés előbb vagy utóbb meghozza a gyümölcsét, és megnyílik ez az eleinte enigmatikusnak tűnő univerzum. Jó példa erre a kötet nyitóverse, az *Utazás*. Az utazó vonaton ül, néz kifelé az ablakon. Mit látunk egy vonatablaktól, ha történetesen Budapest elővárosain át utazunk valahová. Gyakorlott vonatozóként elég jól ismerem az efféle látványt: Üresen álló, romos vasúti raktárépület, kívül telefújva graffitivel. Feleslegessé vált rakodórampák. Egy állatkoponya. Eldobott diplomatatáska, kiszóródott iratokkal. Ócska lakókocsi egy vasúti ház udvarán, az oldalán BÜF felirat.” És így tovább még további egy oldalon keresztül. Elidőzhetnének a vasútnak mint olyannak a jelentőségén Szijj költészetében. A vasút, a pályaudvarok és vasúti épületek korábbi köteteiben is sokszor felbukkantak már. Ennek nyilván megvannak a maga életrajzi vonatkozásai, de persze érthetjük mindezt metaforikusan is. Szijj a vasút költője, mondhatnánk kicsit szellemeskedve, a helyek közötti otthon-lét szakértője. Vagy inkább a helyek közötti otthontalanságé. Talán nem véletlen, hogy W. G. Sebald *Kivándoroltak* című elbeszélésciklusát is ő fordította magyarra. Amely könyv kivételes erővel beszél el az otthontalanság, az elveszettség stációit. az *Utazás* című versben látszólag nem történik semmi, az elbeszélő néz ki az ablakon és rögzíti, amit lát: „Áll a füst a házak fölött. Egy udvaron furgontemető. Szürke kavicsos szürke autók. Sorompó végén villanó lámpa.” Az ember nap mint nap látja ezt maga előtt, az ingázók akár naponta többször is. Semmi különös, mondhatnánk, unásig ismert képek. Mondhatnánk, de nem lenne igazunk, mert ennek a látványnak a leírása mégis akkora láttató erővel bír, hogy ha elég „erősen”

olvassuk, katartikus hatásúvá válik. Egész egyszerűen azért, mert ez a látvány mi magunk vagyunk, ez a látvány az otthonunk, ezt a látványt mi magunk raktuk össze hosszú évek alapos munkájával. Ha sivár – és kétségtelenül sivár, rettenetesen –, akkor azért sivár, mert a világ, amit felépítettünk, ilyen. Sivár világ a miénk. Szíjj persze nem okoskodik, nem csócsálja meg a látványt, nem elemez, nem értelmez, az olvasóra bízta a munkát. Ő csupán felmutat valamit, egy jellegzetes részletet ír le aprólékosan, amely részletben mégis benne van világunk összes fontos attribútuma.

„Félek a sötétségtől. Hogy rejtőzködik benne valaki, olyan, mint én, mégis más, csak van, nem mozdul, talán csak karnyújtásnyira tőlem, vagy kőhajtásnyira vagy egy távolabbi sarokban, sokáig nem ad semmi életjelet, várja, hogy adjak én, lépjek, meneküljek, vegyek levégőt. Vagy egy névtelen, tulajdonságok nélküli idegen, eleven bábu, néma gép, gondolkodó növény, néhány ős után az egyenletei számára nincs többé titok.” Így indul a *Sötétség* című vers, és talán magyarázni sem kell, hogy mi az, ami itt szintén megállásra készíti az olvasót. Ahogy ezt írom, a kisebbik fiam épp felsír álmában, mostanában kezd félni a sötétől. A sötétől való félelem egyszer csak előlép, mellénk szegődik, aztán az esetek túlnyomó részében már soha nem hagy el. „A félelmeknek egészen bonyolult és kiterjedt hálózata van, mint a gombafonalaknak a mezőn vagy az erdőben, egyetlen organizmus.” (*Folyékony sötét*).

A könyvben többféle szál fut egymás mellett. Vannak olyan versek, amelyek egyfajta mitikus időbe és helyre vezetnek, „ahol gyanútában, olajban, ökör szemében forog az idő, újra és újra frigyre lép egymással fejsze és kaszakő, az egyik a harag, a másik a félelem, ezt még lehet tudni, de nevet senki nem mond ki szívesen, mert hátha az úgy nem teljesen pontos, inkább a mellkasomba nyúlnak a mutatóujjokkal, hogy én majd a legvégén következem.” (*Futás*) Vagy szinte már novellisztikus, leíró versek, mint például *A tárgyak súlya*, ahol egy pályaudvar-környéki fotózás részletes leírását olvashatjuk. De ilyen *A szigorú semmi* című, Michael Donhausernek ajánlott vers is, amelyben egy külföldi út (talán egy felolvasásra) alakul szinte kispróza-szerű sűrítménnyé. „Szemerkélt az eső, szürke volt az ég, és helyenként egy-egy felhő a szürkéségből kiszakadva a hegycsúcsok alá süllyedt, vagy beszorult két hegy közé. Akkor kezdődött a felejtés.” És vannak itt már-már „konkrét” költeménynek nevezhető szövegek is, mint a *Három tárgy pontos leírása*, amelyben egy bádognakanna, egy fémkancsó és egy konzervdoboz részletes leírását kapjuk. De ezek a leírások mindig valahogyan a fényvel, az adott tárgyak és a fény kapcsolatával állnak összefüggésben. „De amúgy jól visszatükröz mindent, szinte anamorfikus hengernek vagy inkább csonka kúpnak is lehetne használni. Vajon milyenre

kellene rajzolni a világot, hogy a tükröződés, beleszámítva a horpadásokat is, a valós képet adja vissza?” Vagy: „Leginkább ez a bordázat érdekelt, hogy mit csinál a fényvel, főleg ha azt a horpadást is figyelembe vesszük, ami mégiscsak ott van az oldalán.”

82 A könyv utolsó verse, a *Folyékony sötét* mintegy összegzi az egész kötet fény-tapasztalatait: „Egymásra vetítem sorra a képeket, hogy szinte teljesen sötét legyen a kijelölt terület, csak részlet a tágabb zűrzavarból, ami a véletlen vonalakból, a változó árnyékokból és a megtört színekből pillanatról pillanatra összeadódik, és nem tudunk rámutatni.”

Szijj Ferenc új könyve öröndetesen rációfol azokra a huhogókra, akik egy kiüresedett, önmaga szűkös világába zárt, érthetetlen költőnek akarják látni és láttatni a szerzőt. Jelentem, nem így van, sőt: az van, hogy az eddig is igen jelentékeny életmű most egy különösen fajsúlyos kötettel gyarapodott. Az *Agyag és kátrány* egyesíti Szijj már megismert egyedi világát egy új, eddig homályban maradt perspektívával. Nevezetesen azzal, hogy mit tesz a fény ezzel a sivárságában is lenyűgöző, reménytelen és titokzatos térrel, ami az otthonunk.

A fotót visszacsúsztatom a könyvbe. Megint felsír a gyerek. „Virrasztok magamért, de lám, egyedül nem vagyok senki. Talán majd nemsokára jön a reggel.” (*A kórház tetején*). (*Magvető, Bp. 2014*)

